

bilitatis divinae essentiae a rebus, et cum hi respectus causentur ab aeterno, cognoscuntur ab aeterno diversae rerum rationes, quae sunt plures ideae. Hoc diserte affirmatur ab Aquinate aiente: «Dicendum quod huiusmodi respectus, quibus multiplicantur ideae, non causantur a rebus, sed ab intellectu divino comparante essentiam suam ad res» (1). Nimirum, uti alio in loco observat, «non quia res diversimode imitantur divinam essentiam, ideo intellectus eius intuetur eam diversimode imitabilem; sed potius e converso. Intellectus enim divinus est causa rerum; distinctio autem idealium rationum est secundum operationem intellectus divini, prout intelligit essentiam suam diversimode imitabilem a creaturis» (2).

Oppon. 7.º Si respectus isti ex quibus oritur multiplicitas idearum sunt in Deo, adstruenda est in Deo alia realis pluralitas, quam pluralitas personarum. Atqui hoc est absurdum. Ergo in Deo non sunt plures ideae.

Resp. Dist. mai. Adstruenda est in Deo realis pluralitas diversa a pluralitate personarum, si respectus illi sunt in Deo secundum rem, *Conc.* Si sunt secundum intellectum suum, nempe sunt respectus intellecti, *Neg. Contradist. min.* Est absurdum admittere in Deo illos respectus intellectos, *Neg.* Secundum rem, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Difficultas ludit in ambiguo, nam multiplices illi respectus divinae essentiae imitabilis ad creaturas, quae ipsam diversis modis imitantur et participant, non sunt in Deo secundum rem, ideoque non faciunt realem multipliciter relationum; sed sunt in Deo secundum rationem, id est sunt a Deo intellecti et cogniti, et efficiunt solummodo pluralitatem rationum intellectuarum, quae pluralitas non adversatur perfectissimae Dei simplicitati; nam plura intelligere in unico simplicissimo medio, nempe in sua essentia infinite participabili non solum non labefactat divinam simplicitatem, sed eam maxime ostendit. Adversarii in eo errant, quod imaginentur, formales et determinatas rationes imitabilitatis seu esse ideale rerum praesupponi a divino intellectu, et non causari ab ipso per actum intelligendi; ideoque radix et fons difficultatis exinde procedit, quod, uti sapienter notat Angelicus Magister, actio divini intellectus pensatur ad modum intellectus creati et mensurati a rebus cognitis. Huiusmodi quippe philosophi, faciendo intellectum divinum nostri intellectus similem, intellectioni divinae praesupponunt extra Deum esse quoddam intelligibile, obiectivum et diminutum rerum creandarum. Quare difficultati a relationibus realibus ductae sic dilucide respondet S. Thomas: «Dicendum quod respectus multiplicantes ideas non sunt in rebus creatis, sed in Deo. Non tamen sunt reales respectus, sicut illi quibus distinguuntur per-

(1) I p. q. 15, a. 2 ad 3.

(2) I *Sent.* Dist. 36, q. 2, a. 2 ad 3.

sonae, sed sunt respectus intellecti a Deo» (1), et alibi: «Dicendum quod relatio inter Deum et creaturam non est in Deo secundum rem; est tamen in Deo secundum intellectum suum; prout scilicet intelligit respectum rerum ad essentiam suam; et sic respectus illi sunt in Deo sicut intellecti ab Ipso» (2). Sic S. Thomas iam pridem satisfecerat obiectioni Doctoris Subtilis, qui, ad oppugnandam Aquinatis doctrinam, secundum quam Deus creaturas cognoscit, cognoscendo suam essentiam diversimode imitabilem et participabilem ab eis, contendit ex hac sententia sequi, admittendas esse in Deo reales relationes a suo intellectu praesuppositas (3).

Oppon. 8.º Si Deus omnia cognoscit secundum proprias et determinatas rationes cuiusque rei, debet etiam cognoscere singularia materialia per proprias rationes. Atqui singularium non sunt diversae ideae. Ergo Deus non cognoscit omnia per proprias ideas.

Resp. Dist. mai. Debet cognoscere singularia materialia per proprias rationes habentes eandem perfectam distinctionem, ideoque perfectionem ideae, ac habent species diversae, *Neg.* Habentes imperfectiorem distinctionem, ac species diversae, *Conc. Contradist. min.* Singularium materialium non sunt ideae distinctae per principia formalia, *Conc.* Per principia materialia, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Diversae ideae in Deo repraesentant diversas res secundum proprias rationes distinctionis, quibus una res ab altera dividitur; et ita cum una species ab altera perfectius distinguatur, quam unum individuum eiusdem speciei ab altero, sic ideae in Deo perfectius plurificantur et distinguuntur prout diversas species repraesentant quam diversa individua; ita tamen ut imperfectio sumatur ex parte rei repraesentatae, et non ex parte exemplaris repraesentantis. Praestat audire ipsum S. Thomam rem ita enodantem: «Dicendum quod particularia habent propriam ideam in Deo: unde alia est ratio Petri et Martini in Deo, sicut alia ratio hominis et equi. Sed tamen diversitas hominis et equi est secundum formam, cui perfecte respondet idea: sed distinctio singularium unius speciei essentialis est secundum materiam, quae non perfecte habet ideam; et ideo perfectior est distinctio rationum respondentium diversis speciebus, quam diversis individuis: ita tamen quod imperfectio referatur ad res imitantes, et non ad essentiam divinam quam imitantur» (4).

Oppon. 9.º Si in Deo adstruuntur plures ideae, ipsae sunt inaequales. Atqui nulla inaequalitas admitti potest in Deo. Ergo non dantur plures ideae.

(1) I p. q. 15, a. 2 ad 4.

(2) *QQ. DD. De ver.* q. 3, a. 2 ad 8.

(3) Cf. *SCOT. I Sent.* Dist. 35, n. 7.

(4) I *Sent.* Dist. 36, q. 2, a. 3 ad 3.

Resp. Dist. mai. Si in Deo dantur plures ideae, ipsae sunt inaequales, ex parte rerum cognitarum, *Conc.* Ex parte intellectus cognoscentis, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. In intellectu divino non admittuntur plures ideae eo sensu, quod dentur plures formae repraesentativae rerum diversarum; sed quia divina essentia, quae est unica et simplicissima forma identificata cum divino intellectu ipsi repraesentet res diversas et multiplices. Quare multiplicitas et inaequalitas non est ex parte divini intellectus, sed ex parte rerum intellectarum. Cum autem intelligere plura et inaequalia per unicum medium, dicat infinitam intelligendi perfectionem, huiusmodi varietas et inaequalitas intellectuum non adversatur simplicitati et perfectioni cognitionis divinae, ideoque admitti omnino potest et debet in Deo, qui omnia per suam essentiam cognoscit. En quomodo S. Thomas nodum solvit: « Forma quae est in intellectu habet respectum duplicem; unum ad rem cuius est; alium ad id in quo est. Ex primo autem respectu non dicitur *aliqualis*, sed *alicuius* tantum; non enim materialium est forma materialis, nec sensibilem sensibilis. Sed secundum alium respectum *aliqualis* dicitur, quia sequitur modum eius in quo est: unde ex hoc quod rerum naturalium quaedam aliis perfectius divinam essentiam imitantur, non sequitur quod ideae sint inaequales, sed inaequalium » (1).

Oppon. 10.º Ideae in divino intellectu deberent multiplicari per respectum ad res quarum sunt similitudines. Atqui nequeunt ita multiplicari, quia ideae sunt ab aeterno, et res sunt temporales. Ergo in Deo non sunt plures ideae.

Resp. Dist. mai. Ideae deberent multiplicari *realiter* per respectum ad ideata, *Neg.* Deberent multiplicari *secundum rationem*, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Pluralitas idearum in intellectu divino ex eo oritur, quod Deus cognoscat suam essentiam diversimode imitabilem et participabilem a diversis rebus; ideoque ideae plurificantur secundum diversos respectus rerum ad ipsam. Cum autem hi respectus sint in Deo ut intellecti, non est necesse, ut res ab aeterno existant in propria natura, quia actio intellectus potest se extendere etiam ad res, quae non subsistunt in propria natura. Hinc quando res existunt in tempore, illi respectus sunt *realiter* in rebus, et in Deo secundum rationem; sed ante realem rerum existentiam illi respectus sunt solummodo ut intellecti in Deo, et sic secundum rationem ideae multiplicantur ab aeterno in Deo, licet ideata existant vel existere possint in tempore.

Oppon. 11.º Idea importat relationem inter Deum et creaturam. Atqui nulla relatio inter Deum et creaturam est in Deo. Ergo ideae non sunt in Deo.

(1) QQ. DD. De ver. q. 3, a. 2 ad 5.

Resp. Dist. mai. Idea importat relationem intellectam inter Deum et creaturam, *Conc.* Importat relationem realem, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.* Solutio satis intelligitur ex dictis; nam *diversitas* idearum dependet a diversis respectibus creaturarum ad Deum, secundum quod hi respectus sunt ab aeterno intellecti a Deo. Unde idea non importat relationem *realiter* existentem in Deo, sed *relationem* intellectam ab intellectu divino. Res sic declaratur a S. Thoma: « Relatio quae est inter Deum et creaturam, non est in Deo secundum rem; est tamen in Deo secundum intellectum suum, prout scilicet intelligit respectum rerum ad essentiam suam; et sic respectus illi sunt in Deo ut intellecti ab ipso » (1).

Oppon. 12.º Ideae sunt rationes rerum, quibus Deus intelligit. Atqui divinus intellectus, qui est infinite simplex et perfectissimus, non potest intelligere pluribus. Ergo in Deo non sunt plures ideae.

Resp. Dist. mai. Ideae sunt rationes rerum quibus Deus *primo* intelligit, *Neg.* Quibus Deus intelligit *secundo*, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Id quo divinus intellectus *primo* intelligit, quodque est eius principium intelligendi seu forma intelligibilis determinans ipsum ad intelligendum, est divina essentia, quae gaudet perfectissima simplicitate et unitate. Cum autem huiusmodi essentia sit imitabilis et participabilis ab infinita varietate creaturarum, sic intelligitur a divino intellectu, qui secundum diversos respectus creaturarum ad ipsam efformat diversos conceptus creaturarum, nempe rationes exemplares rerum, quae sunt repraesentativae rerum exteriorum, ideoque habent rationem eius *quo* intellectus intelligit *secundo*. Cum autem uniformitas intellectus sequatur unitatem eius *quo* primo aliquid intelligitur; quamvis respectus intellecti a Deo sint multi, in quibus pluralitas idearum consistit; quia tamen illos omnes per suam essentiam intelligit, intellectus eius non est multiplex, sed unus. En quomodo haec nobilissima et abscondita ratio evolvitur a S. Thoma: « Forma in intellectu potest esse dupliciter. Uno modo ita quod sit principium actus intelligendi;... et haec est similitudo intellecti in ipso. Alio modo ita quod sit terminus actus intelligendi; sicut artifex intelligendo excogitat formam domus; et cum illa forma sit excogitata per actum intelligendi et quasi per actum effectum, non potest esse principium actus intelligendi ut sit *primum quo* intelligatur; sed magis se habet ut intellectum, quo intelligens aliquid operatur. Nihilominus forma praedicta est *secundum quo* intelligitur, quia per formam excogitatam artifex intelligit quid operandum sit » (2).

(1) QQ. DD. De ver. loc. cit. ad 8.

(2) QQ. DD. De ver. loc. cit. corpore; cf. etiam ad 9.

SCHOLION. Conspectus totius quaestionis. Quae a nobis de possibilibus latius uberiusque disputata sunt, sic possunt summam ad quaedam capita revocari, et sub uno veluti conspectu proponi. Possibile ergo, de quo loquuti sumus, dicitur dupliciter; vel absolute et in se, et tunc innuit convenientiam terminorum propositionis, quae circa aliquam rem efformari potest; vel relative, et tunc dicitur per ordinem ad potentiam, quae, si sumitur active, confunditur cum Dei omnipotentia, eo quod unice Deus possit producere rem quoad totam eius substantiam; si autem sumitur passive, tunc possibile negat omnem potentiam realem et subiectivam, quia productio rei quoad totam substantiam excludit omne reale subiectum ex quo res effici valeat; ideoque dicitur condita ex nihilo vel ex penitus non ente. Verum enim si potentia activa primi et universalis agentis non praesupponit potentiam realem et passivam rei producendae; ipsa nihilominus necessario subaudit potentiam logicam seu habitudinem convenientiae inter subiectum et praedicatum, secundum quam aliqua res dicitur intelligibilis et producibilis ad imitationem primae et universalis causae.

Haec potentia logica seu rei essentialis veritas necessario dependet a Deo, qui est fons omnis intelligibilitatis et veritatis cuiusque rei. Cum autem non dependeat a divina omnipotentia, eo quod ab ipsa praesupponitur, et quia potentia activa dicitur per ordinem ad ens reale; neque a divina voluntate, a qua etiam praesupponitur, quia nihil volitum nisi praecognitum; reliquum est ut dependeat a divino intellectu concipiente et efformante diversas et determinatas rationes rerum, iuxta quas divina omnipotentia determinata per liberum imperium voluntatis potest res producere in ordine reali. Iam vero divinus intellectus, intelligendo suam essentiam infinite imitabilem et participabilem a diversis rebus, efformat et concipit determinatas rationes rerum secundum diversos respectus earumdem ad ipsam; et sic divina essentia prout est intellecta non absolute, sed secundum quod res diversimode eam imitantur, est causa cur aliquid denominetur possibile absolutum et in se. Hoc idem est ac affirmare, possibilea intrinseca et absoluta dependere fundamentaliter et remote a divina essentia, formaliter et proxime a divino intellectu.

Siquidem non quia res imitantur divinam essentiam, divinus intellectus eam cognoscit ut imitabilem et participabilem a creaturis; sed e contrario quia ipsam cognoscit ut imitabilem, res eam imitantur et participant. Hinc in divino intellectu cognoscente suam essentiam diversimode imitabilem subsistunt exemplaria omnium rerum seu ideae ad quarum similitudinem fiunt quaecumque a Deo conduntur. Sic in Deo extrinsecus operante, potentia intelligitur ut exsequens, voluntas ut imperans, intellectus ut dirigens, cum proprium sit Artificis sapientissimi operari secundum formas exemplares in sua divina arte existentes.

Idea ergo seu rationes rerum intellectae prout subsistunt in divina mente, cum ipsa identificantur; si vero spectantur extra intellectum divinum, nihil sunt; quia extra Deum non existunt nisi entia realia. Quare illud esse intelligibile et obiectivum quod ipsis tribuimus extra Deum, non est nisi *esse* imaginatum; quia quidquid est extra Deum, est ens reale, non possibile; licet nos imaginemur possibilea ad modum entium in seipsis existentium, eo quod divina potentia ad eorum similitudinem omnia operatur. Sed contra est, nam exemplaria ad quorum similitudinem Deus creaturas molitur, non sunt nisi determinatae rerum rationes in divina arte existentes.

Demum multiplicitas haec formarum exemplarium seu archetyporum in divino intellectu existentium, ex quibus res denominantur possibilea, quia ad illorum similitudinem producuntur, nullam compositionem efficit in Deo; nam compositio in intellectu non oritur ex eo quod intellectus *plura* intelligit, sed potius ex eo quod *pluribus* determinatur ad intelligendum. Quare ad vitandam multiplicitem et compositionem in divino intellectu, non est adstruendum, Deum non intelligere plures et diversas rerum rationes, sed solum eas non intelligere in seipsis, nempe secundum proprias et adaequatas earumdem species, quae fungantur munere principii intellectionis determinantis intellectum ad intelligendum; licet Deus in sua essentia perfectissime cognoscat id quod erunt in *seipsis*, si ab ipso per liberum decretum creantur. Id suadet etiam ex eo, quod contingit in intellectu creato, qui eo perfectior simpliciorque est, quo per unam speciem unumque conceptum intelligat multipliciora, quia uniformitas et simplicitas intellectionis et cuiuslibet actionis dependet ab uniformitate et simplicitate principii, et non ab uniformitate termini extrinseci.

